

ALANYAZIN

Eğitim Bilimleri Eleřtirel İnceleme Dergisi
CRES Journal Critical Reviews in Educational Sciences

"Borçlandırılmış insanın imali: Neoliberal durum üzerine deneme" adlı eserin incelenmesi¹

Metin Özsoy²

Özet: Neoliberalizm etkisini yaşamın her alanında göstermektedir. Kişiler veya kurumlar fark etmeksizin tüm toplumsal davranışlar neoliberal uygulamalar tarafından şekillendirilmektedir. İnsan davranışlarının neoliberalizm ile nasıl kontrol altına alındığını açıklayan bu kitap, yönetim alanında görev yapan kişiler için önemli tespitler barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Borçlandırılmış insanın imali, neoliberalizm, kitap incelemesi,*

Book review: "La Fabrique de l'homme endetté: Essai sur la condition néolibérale"

Abstract: Neoliberalism shows its effect in every area of life. Regardless of individuals or institutions, social behaviors are shaped by neoliberal practices. This book, which explains how human behavior is controlled by neoliberalism, contains important findings for people working in the field of management.

Keywords: *Indebted man, neoliberalism, book review.*

Kitabın Künyesi

Kitabın adı: Borçlandırılmış İnsanın İmali: Neoliberal Durum Üzerine Deneme

Yazar: Maurizio Lazzarato (Çev. M. Erşen)

Sayfa sayısı: 141 pp.

ISBN: 9-786257-005869

Yayınevi: Dergah Yayınları

Yayın yılı: 2020

Başvuru/Submitted
07 Ara / Dec 2023
Kabul/Accepted
02 Mar / Mar 2023
Yayın/Published
31 May/May 2023

Kitap İncelemesi
Book Review

*Alanyazın Eğitim Bilimleri
Eleřtirel İnceleme
Dergisi*
CRES Journal
*Critical Reviews in
Educational Sciences*
2023, 4/1, 73-75.

Özsoy, M. (2023).
"Borçlandırılmış insanın
imali: Neoliberal durum
üzerine deneme" adlı eserin
incelenmesi, *Alanyazın*,
4(1),73-75.

Öncü Okul Yöneticileri
Derneđi
e-ISSN: 2718-0808

¹Bu makale, derginin editörleri tarafından dahili olarak gözden geçirilmiştir. / Peer review: This article has been internally reviewed by the journal's editors..

² Öğretmen, MEB, metin.ozsoy@std.yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3548-4386

Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan "mortgage" (konut kredisi) krizi, sonuçları ile tüm dünyada etki yaratan büyük bir ekonomik krizdir. Ülkelerin birçoğu krizden etkilenmiş ve ekonomilerinde yeni yapısal reformlar yapmak durumunda kalmıştır. Kriz sonrası yıllarda problemlerin kökenini anlamak adına çok sayıda kitap yazılmıştır. 2009 yılında yayınlanan Andrew Ross Sorkin tarafından yazılan "Too Big to Fail" isimli kitap, sistemi yönetenlerin bakış açısından krizin nedenlerini aktarmaktadır. Batması mümkün olmayan büyüklükteki finansal sistemin hangi gerekçeler ile çöktüğünü açıklamaktadır. "Kredi sisteminin bozulması ile sıradan insanların borçlanamadığı ve bu durumun tüm ekonomik çarkları etkilediği" ifadesi, genel bir özet niteliğinde verilebilir. Buradaki ana gerekçe ile bağdaşan biçimde Maurizio Lazzarato'nun 'Borçlandırılmış İnsanın İmali: Neoliberal Durum Üzerine Deneme' adlı kitabı borç ve insan bağlamında inceleme ve değerlendirmeler içermektedir. Kitap üç ana bölümden ve 141 sayfadan oluşmaktadır.

Sosyolog ve filozof olarak tanınan Maurizio Lazzarato İtalyan kökenli bir düşündürüdür. "Immaterial Labor" (Maddi Olmayan Emek) en bilinen çalışmasıdır. Emeğin ve işin dönüşümü, bilişsel kapitalizm ve neoliberalizm üzerine incelemeler gerçekleştirmiş bir yazardır. Çalışmalarında Marx, Nietzsche ve Deleuze etkilerini görmek mümkündür. "Marcel Duchamp ve İşin Reddi", "Borçla Yönetmek", "Göstergeler ve Makineler" ve "Video Felsefe" Türkçe çevirisi yapılan kitaplarından bazılarıdır. "Wars and Capital", "Capital Hates Everyone: Fascism or Revolution" ve "The Intolerable Present, the Urgency of Revolution: Minorities and Classes" gibi henüz Türkçe çevirisi gerçekleşmeyen çok sayıda eseri de bulunmaktadır.

Nietzsche, Marx, Deleuze ve Guattari ile Foucault'un görüşlerine yer vererek alacaklı-borçlu ilişkilerini özetleyen Lazzarato, çağdaş sınıf mücadelesi üzerine fikirlerini bize aktarıyor. Mali ekonomi ve borç ekonomisi kavramları, borcun yarattığı iktidar, borcun öznel ve nesnel yönü, biyopolitik iktidarların borç yoluyla şekillendirilmesi gibi anlatılarla temel savını gerekçelendiriyor. Genel olarak Fransız ekonomisinde bulunan kurumlar ve yaşanan durumlar üzerinden neoliberalizmin yarattığı borçlanmanın toplumun tamamını etki altına alma sürecini kademeli bir biçimde aktarıyor. Günlük hayat ile bağlamlar kurarak, kavramların okuyucu tarafından net algılanması adına zemin hazırlıyor. İlk olarak Fransızca basılan kitabın İspanyolca, İngilizce, Türkçe ve Japonca çevirileri de yapılmış ve birçok ülkede okunan bir kitap olmuştur.

Neoliberalizm, ekonomik olarak devlet kontrolünün etkisiz kılınmasını amaçlayan, piyasayı özel teşebbüslerin yönetmesini ve kurallar belirlemesini amaçlayan bir özgürleşme hareketi iddiası taşımaktadır. Neoliberalizm üzerine incelemeler içeren bu kitabın ilk bölümünde yazar, borcun toplumsal temelini anlaşılmaması adına gerekçelendirmeler sunmuştur. Fransa'da işsizlik ödeneklerinin yönetimini sağlayan "Unedic" kuruluşunun, uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından ne şekilde speküle edildiği, bunun kredi faizleri üzerinde yarattığı etki sonucu kamunun borçlandırılmasının sağlandığı aktarılmıştır. Devletlerin elinde bulunan para basma ve ekonomiyi yönetme gücünün özel sektörün eline geçme sürecinden söz etmiştir. Fransa'nın son 40 yıldaki 1.6 trilyonluk borcunun 1.2 trilyon euroluk bölümünün faiz gideri olduğu bilgisi dikkat çekicidir. Faizin sınıflar arası uçurumu derinleşmesine ilişkin ABD'nin 1979 yılında yapmış olduğu mali düzenlemeye atıf yaparak, benzer yönde Yunanistan özelinden örnekler ile borçlanmanın kullanılarak devletin eylemlerinin nasıl sınırlandırıldığını ve devletin varlıklarının nasıl tasfiye edildiğini açıklamıştır. Yunan vatandaşlarına yönelik olarak 'çalışmadığınız için hatalısınız, Almanlar refahını çok çalışmalarına bağlı' mesajları ile toplumsal baskı oluşturulduğunu, oysaki kitabın ilerleyen bölümlerinde yer verildiği üzere OECD verilerine göre Yunan vatandaşların Alman vatandaşlardan %52 daha fazla çalıştığını belirtmiştir. Borçlu Yunanistan kemer sıkma politikaları uygulamakta ve tüm toplum buna uyum sağlamak zorundadır. 'Borçlu insan özgürdür fakat tanımlanan çerçeve içerisinde' ifadesi ile borçlandırılmış insanın eylemlerinin sınırlandırıldığını ve borcunu ödemeye uygun bir hayat tarzı sürmek zorunda bırakıldığını öne sürmüştür.

Nietzsche, Marx ve Deleuze'nin görüşleri ile kitabının kavramsal temellerini güçlendirdiği ikinci bölümde öznel ve nesnel borcun toplumsal yansımalarını okuyucular ile buluşturmuştur. Nietzsche'nin neoliberal ekonomi öznel olarak borçlandırılmış insan kavramı ile somutlaştırmıştır. "Ahlakın Soykütüğü" kitabına atıf yaparak, vahşi insanın uygar bir ev hayvanına indirgenmesinden bahsetmiştir. Borç bir ödeme vaadidir, insan bu bağlamda sözüne güvenilir nitelik taşımalıdır, vicdan sahibi olmalıdır. Fakat güven borç verilmesi için yeterli değildir. Ödeyemediği durumda insan, karşılığında ne vereceğini peşinen kabul eder. Bedenini,

özgürlüğünü, yaşamını ve hatta inancı gereği ölümden sonraki yaşamını, mezardaki huzurunu da vermeyi taahhüt etmiş olur. Borcun aslında satılan zaman olduğunu, zamanın ise Tanrı'ya ait olduğunu, bunun bir hırsızlıktan farklı olmadığını ifade etmiştir. Marx'ın ilk yazmalarından olan 'Kredi ve Banka' başlıklı çalışmasının Nietzsche ile aynı görüşleri taşıdığına değinen Lazzarato, kapitalizmde geri ödeme yeterliliğinin ahlaklılığın ölçüsü olarak görüldüğünü söylemektedir. Marx, Das Kapital'de borcun nesnellliğini teolojideki kutsal üçlüyle ilişkilendirmiş ve Baba, Oğul ve Kutsal Ruh tanımına karşılık endüstriyel, ticari ve finansal tanımlaması yapmıştır. Kapitalist sistemin finans sistemi içerisinde bulunan paraya ortak sermaye gözüyle baktığından bahseder Marx. Kapitalizmin gücü; tutkuları, arzuları ve eylemleri kendi çıkarları için yönlendirme kapasitesinden gelmektedir. Marx'ın görüşlerine dair açıklamalar getirdiğini ifade ettiği Deleuze'nin yaklaşımlarında ise sermayenin yıkıcı ve yapıcı gücünün bulunduğu, emretme imkanı sağladığından ve sermayenin geleceği satın alma yetisinden bahsedilmektedir. Kapitalizm bu yönleri ile sonsuz borcu ortaya çıkarmış ve hiç bitmeyecek bir borçlanma içerisinde kalan insan imal edilmiştir.

Neoliberalizmin doğuşu ile başladığı son bölümde 'homo economicus'un neoliberaler tarafından kendinin müteşebbisi olarak yeniden yapılandırıldığını söylemektedir. Foucault'u eleştirerek onun borç ve paranın işlevlerini göz ardı ettiğini; çağdaş neoliberalizmin borç ekonomisi ile herkesi çok yönlü girişimciliğe yönlendirdiğini, proleterliğin terkedilerek herkesin mülk sahibi olması hayalini dayattığını söylemektedir. Neoliberal finans sistemi borçlanma üzerine kurulmuştur. Euro bölgesine bakıldığında borçlar dolaşımdaki paranın %92'sine karşılık gelmektedir. Neoliberalizmin, ulus devletleri azaltabileceği beklentisi ters yönde işlemiş ve ulus devletlerinin sayısı artmıştır. Fakat burada önemli olan tespit, ulus devlet niteliği taşıyan Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İspanya ve İtalya'nın, IMF'nin kuralları dahilinde, kontrollü biçimde varlıklarını sürdürebilmeleridir. Kamu harcamalarının sınırlanması ile sosyal devlet sorumluluklarında kısıtlamalara gidilmesi, devleti vatandaşına karşı zayıflatmış ve sosyal destek alan kişileri de borçlu konumuna getirmiştir.

Herkesin asgari bir maaş ile yaşamını sürdürmesi, herkesin mülk sahibi olmak adına finansal sistemlere kredilerle borçlanması, böylelikle yaşam faaliyetlerinin kontrol altına alınması fikrini devletler üzerinden örneklerle anlatan bu kitap, refah devleti kisvesi altında kamu borcuyla tüm ülke vatandaşlarının aslında borçlandırılmış insana dönüştüğünü söylemektedir. Sosyal destek alanların, işsizlik ödenekleri alanların denetçiler tarafından banyodaki dış fırçası sayısına bakacak kadar rencide edici biçimde incelendiğini, eylemlerine karar verme haklarının elinden alındığını belirtmektedir. En özgür meslek olarak kabul edilebilecek olan çiftçiliğin dahi destek mekanizmaları ile nasıl kontrol altına alındığı ve karar verme özgürlüklerinin kısıtlandığı açık bir biçimde aktarılmıştır. İnsanların en az yönetilmesi iddiasını taşıyan neoliberalizm, adeta şantaj ekonomisi haline dönüşmüştür.

Yeni başlangıç olarak kabul gören kapitalizmin herkes zengin olacak vaatlerinin gerçekleşmediğini ve yeni bir arayış gerekliliğini ifade eden yazar, ikinci masumiyet düşüncesinden hareketle borç ahlakından insanlığın kurtulması gerektiğini dile getirmektedir. Yeni bir demokrasi oluşturarak var olan borçların iptali için kavga etmek gerekir düşüncesini paylaşmaktadır. Kitap akış olarak sıklıkla tekrara düşmekte ve örneklendirmeler sunulduğunda ana konudan uzaklaşabilmektedir. Lazzarato'nun fikirlerinin Nietzsche, Marx ve Deleuze'nin görüşleri ile örtüştüğü noktalar net bir şekilde görülürken, Foucault'a yönelik hem olumsuz eleştirileri hem de benzer fikirleri paylaşılmıştır. Deneme türünde olması gerekçesiyle daha derinlemesine bir analize girilmediği düşünülebilir. Genel olarak değerlendirildiğinde kitap iddiasını yerine getirmekte ve borçlandırılmış insanın imalini tam olarak yansıtmaktadır.

Eğitim alanı ve eğitimciler için kitap, benzeşim kurulabilecek çok sayıda örneği barındırmaktadır. Borçlandırılmış insanın özgürlüğünün kontrol altına alınması ve tekdüze davranışlar sergilemesinin sağlanmasının benzeri özellikle Türk eğitim sisteminde uzun yıllardır uygulanmaktadır. Merkezi sınavlarda elde edilecek başarı için öğrencilerin yaşamları biçimlendirilmektedir. Hafta içi okul, okul sonrası kurslar, hafta sonu kursları, test kitapları, ek kaynaklar, özel dersler, etütler ile öğrencilerin zamanları ve davranışları kontrol altına alınmaktadır. İyi bir lise kazanmak mecburiyeti ile başlayan süreç, iyi bir üniversite ve iyi bir alan şeklinde devam etmektedir. Yüksek maaş getirili bir iş için sürekli gelişim ihtiyacı, yeni kurslar ve yeni öğrenme mecburiyetlerini beraberinde getirmektedir. Kitap eğitimcilere, temel sorumlulukları olan bireyin özgürleşmesi adına farkındalık kazandıracaktır. Eğitim yönetiminde görev alan veya bu alanda çalışmaları bulunan araştırmacılar için okunması gereken ve onlara katkı sunabilecek nitelikte bir eser olduğu ifade edilebilir.